

УДК 159.98:159.923.33]:738

DOI <https://doi.org/10.32782/3041-1351/2026-2-6>

**Захаріна Тетяна Іванівна**

доктор педагогічних наук, доцент,  
професор кафедри соціальної реабілітації та соціальної педагогіки,  
Київський національний університет імені Тараса Шевченка  
[t.zakharina@knu.ua](mailto:t.zakharina@knu.ua)

ORCID ID: 0000-0003-0357-7457

## АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНІ ПРАКТИКИ У СИСТЕМІ ПСИХОСОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ОСОБИСТОСТІ

**Вступ.** У статті досліджено роль арт-терапевтичних практик у системі психосоціальної підтримки особистості, зокрема ветеранів війни. Здійснено теоретичний аналіз наукових підходів до використання арт-практик у соціальній роботі та у психосоціальної підтримці. Уточнено змістовне наповнення понять «арт-терапія» та «арт-практики», окреслено їх відмінності у контексті професійної діяльності соціального працівника. Визначено наукові підходи дослідження, зокрема біопсихосоціальний, травма-орієнтований та ресурсний. Розкрито роль центрів ветеранського розвитку як інституцій психосоціальної підтримки ветеранів. Проаналізовано результати емпіричного дослідження потреб ветеранів, проведеного Українським ветеранським фондом, що підтверджують актуальність впровадження ефективних інструментів підтримки. У статті розроблено структурно-функціональну модель психосоціальної підтримки, яка інтегрує визначені наукові підходи та передбачає імплементацію арт-практик у професійну діяльність соціального працівника.

**Мета роботи** полягає у аналізі і систематизації наукових підходів до використання арт-практик у психосоціальної підтримці ветеранів війни.

**Наукова новизна** полягає у систематизації та узагальненні сучасних наукових підходів до використання арт-практик у психосоціальної підтримці ветеранів та розробленні структурно-функціональної моделі застосування арт-терапії у роботі з ветеранами на основі біопсихосоціального, травма-орієнтованого та ресурсного підходів.

**Висновки.** Здійснений теоретичний аналіз свідчить про важливість у сучасних умовах впроваджувати у роботу центрів ветеранського розвитку арт-практики, зокрема гончарство як інструмент психосоціальної підтримки ветеранів війни. Саме арт-практики сприяють створенню умов для самовираження, стабілізації емоційного стану, мобілізації ресурсів. Розроблена на основі біопсихосоціального, травма-орієнтованого та ресурсного підходів структурно-функціональна модель психосоціальної підтримки ветеранів сприяє реінтеграції ветеранів через арт-практики.

**Ключові слова:** арт-практики, психосоціальна підтримка, травматичний досвід, соціальна робота, ресурсний підхід, травма-орієнтований підхід, біопсихосоціальний підхід.

**Zakharina Tetiana Ivanivna**

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,  
Professor of the Department Social Rehabilitation and Social Pedagogy,  
Taras Shevchenko National University of Kyiv

## ART THERAPY PRACTICES IN THE SYSTEM OF PSYCHOSOCIAL SUPPORT OF THE INDIVIDUAL

**Introduction.** The article examines the role of art-therapeutic practices in the system of psychosocial support of individuals, in particular war veterans. A theoretical analysis of scientific approaches to the use of art practices in social work and psychosocial support is carried out. The content of the concepts “art therapy” and “art practices” is clarified, and their differences in the context of professional activity of a social worker are outlined. The study identifies key scientific approaches, namely the biopsychosocial, trauma-informed, and resource-oriented approaches. The role of Veteran Development Centers as institutions of psychosocial support for veterans is revealed. The results of an empirical study of veterans’ needs conducted by the Ukrainian Veterans Fund are analyzed, confirming the relevance of implementing effective support tools. The article proposes a structural and functional model of psychosocial support that integrates the identified scientific approaches and provides for the implementation of art practices in the professional activity of social workers.

**Purpose and objectives of the article.** The purpose of the article is to analyze and systematize scientific approaches to the use of art-therapeutic practices in the psychosocial support of war veterans.

**Scientific novelty.** The scientific novelty lies in the systematization and generalization of modern scientific approaches to the use of art-therapeutic practices in the psychosocial support of veterans, as well as in the development of a structural and functional model for the application of art therapy in working with veterans based on the biopsychosocial, trauma-informed, and resource-oriented approaches.

**Results.** The conducted theoretical analysis demonstrates the importance of implementing art practices in the activities of Veteran Development Centers under modern conditions, particularly pottery as an effective tool of psychosocial support for war veterans. Art practices contribute to creating conditions for self-expression, emotional stabilization, and resource mobilization. The developed structural and functional model of psychosocial support for veterans, based on the biopsychosocial, trauma-informed, and resource-oriented approaches, facilitates veterans’ reintegration through art practices.

**Key words:** art therapy, art practices, psychosocial support, traumatic experience, social work, resource-oriented approach, trauma-informed approach, biopsychosocial approach.



© Захаріна Т. І., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

**Вступ.** Сучасні трансформаційні процеси, що зумовлені воєнними діями, кризовими явищами та зростанням рівня психоемоційного напруження в суспільстві, актуалізують проблему психосоціальної підтримки особистості. Особливої уваги потребують особистості, що мають травмівний досвід, оскільки це призводить до появи цілого спектру проблем, які пов'язані із втратою сенсу життя, окресленням власного місця в соціумі, порушення емоційної рівноваги, зниження адаптаційного потенціалу. Саме у цьому контексті арт-практики виступають інноваційним інструментом психосоціальної підтримки ветеранів шляхом поєднання емоційної стабілізації та їх соціальної інтеграції.

З цих міркувань актуалізується проблема підтримки і допомоги осіб з травмівним досвідом шляхом організації ефективної психосоціальної підтримки, що спрямована на відновлення внутрішніх ресурсів особистості та сприяння успішній соціальній реінтеграції.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблема психосоціальної підтримки особистості із травмівним досвідом, зокрема ветеранів війни, є предметом дослідження науковців із різних галузей знань, зокрема психології, соціальної роботи, педагогіки. Науковці фокусують увагу на вивченні потенціалу арт-терапії як інструменту відновлення психоемоційного стану особистості. Автори О. Василевська та Л. Дворніченко сфокусували увагу на використанні арт-терапевтичних методів у роботі з особами, які мають травмівний досвід [6]. Водночас дослідження вчених носить переважно описовий зміст і не містить аналізу механізмів впливу арт-терапії на різні клієнтські групи. Автор О. Бальбуза сфокусував увагу на потенціалі арт-терапії у подоланні синдрому емоційного вигорання [5]. Основна ідея дослідження сфокусована на певну професійну групу і його результати не можуть бути екстрапольовані на клієнтські групи і зокрема на ветеранів війни. Основна ідея досліджень авторів Н.Калька та Г. Одинцова полягає у підготовці практичних психологів до використання арт-терапевтичних методів [2]. Авторки зробили акцент на теоретичних засадах та професійних компетентностях, якими мають володіти психологи, однак вони недостатньо розкрили проблему ефективності певних видів арт-терапевтичних практики у роботі з особистостями, що мають травмівний досвід.

Арт-терапію як засіб соціалізації і розвитку особистості розглядають В. Анголенко, Н. Печериця та Л. Смеречак. Вчені досліджували проблему використання арт-терапевтичних практик у соціально-педагогічній діяльності [1; 9]. Представлене авторами дослідження не повною мірою враховує сучасні виклики і потребу у спеціалізованих підходах.

Окремий напрям становлять дослідження, які фокусують увагу на підготовці фахівців соціальної сфери до використання арт-терапевтичних практик. Представниками даного напрямку є В. Анголенко, Т. Отрошко та Н.Печериця [1]. Водночас, не зважаючи на важливість результатів їх дослідження, у

праці недостатньо уваги приділено проблемі практичного впровадження арт-терапевтичних практики у сучасних умовах, зокрема і у роботі з ветеранами.

Отже, здійснений теоретичний аналіз наукових джерел, свідчить про наявність різнопланового наукового доробку дослідження порушеної проблеми. Натомість здійснений теоретичний аналіз переконує, що недостатня увага вчених приділяється дослідженням, які стосуються використання арт-практик у роботі з ветеранами у контексті соціальної роботи, відсутність комплексного підходу до розгляду арт-практик у системі психосоціальної підтримки особистості та недостатньо уваги приділено арт-практиці гончарства у роботі з ветеранами.

Окреслене спонукає нас до теоретичного аналізу і систематизації наукових підходів до використання арт-практик у системі психосоціальної підтримки ветеранів.

**Мета дослідження** полягає у аналізі і систематизації наукових підходів до використання арт-практик у психосоціальній підтримці ветеранів війни.

Об'єктом дослідження є процес психосоціальної підтримки ветеранів війни.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні підходи до застосування арт-практик у процесі психосоціальної підтримки ветеранів війни.

Наукова новизна полягає у систематизації та узагальненні сучасних наукових підходів до використання арт-практик у психосоціальній підтримці ветеранів та розроблені структурно-функціональної моделі застосування арт-практик у роботі з ветеранами на основі біопсихосоціального, травмо-орієнтованого та ресурсного підходів.

Методи дослідження. Для досягнення мети дослідження та виконання поставлених у роботі завдань були застосовані теоретичні методи, зокрема: аналіз наукових джерел, системний підхід, синтез і узагальнення існуючих наукових підходів, класифікація та конкретизація, що визначають арт-практики у системі психосоціальної підтримки особистості. Інформаційну базу наукового пошуку склали наукові публікації учених, інформаційні матеріали.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** У сучасному соціумі зростає частка уразливих категорій населення, зокрема осіб, які мають досвід травмівних подій. У межах нашого дослідження ветерани війни розглядається як соціальна група із травмівним досвідом, що сприяє конкретизації наукового аналізу у межах визначеного об'єкта дослідження.

Досягнення поставленої мети передбачає аналіз і систематизацію наукових підходів до використання арт-практик у психосоціальній підтримці ветеранів війни. Психосоціальна підтримка, у межах нашого дослідження, розглядається як комплекс заходів, що поєднує соціальні, психологічні та педагогічні інтервенції, що спрямовані на забезпечення психоемоційного благополуччя особистості.

У контексті нашого дослідження важливим є понятійно-категоріальне узгодження понять, якими ми послуговуємося. Із цих міркувань важливим є

визначення різниці понять «арт-практика» та «арт-терапія». Арт-практика передбачає творчі активності з метою розвитку, самопізнання, профілактики стресу або групової згуртованості. Використання арт-практик не передбачає клінічного втручання. Мета арт-практик полягає у пошуку ресурсу, профілактиці, розвитку особистості. У роботі з клієнтом пріоритетна роль відводиться фасилітатору, а не терапевту. Арт-практики у роботі можуть використовувати освітяни, соціальні працівники, волонтери, тобто ті особи, які не мають психологічного фаху. У межах арт-практик можуть застосовуватися ресурсні та стабілізаційні вправа, психоедукційні групові активності, зниження тривоги через творчість (без заглиблення в причини), підтримка групової згуртованості.

Щодо арт-терапії, то це метод психотерапії, де зміцнення відбувається через творчий процес у безпечних психотерапевтичних відносинах. Арт-терапія спирається на теорії особистості та психопатології. Її основна мета полягає у діагностиці, лікуванні та реабілітації. Терапевт утримує перенесення і несвідомий матеріал. Проведення арт-терапії передбачає наявність спеціалізованого навчання. Арт-терапія передбачає клінічне розуміння символіки, роботу з флешбеками, травмами, спогадами, роботу з дисоціальними станами, з проєкціями, регресом і травмою через образ, інтеграцію досвіду.

Із огляду на зазначене, у межах нашого дослідження, ми послуговуємося поняттям «арт-практики», що зумовлено специфікою спеціальності «Соціальна робота та консультування», яка не передбачає спеціалізованої підготовки у сфері арт-терапії, проте передбачає інтеграцію окремих її методів у практику психосоціальної підтримки. Визначений нами підхід сприяє розширенню інструментів роботи соціального працівника.

Аналізуючи концептуальні засади арт-терапії вчена Я. Раєвська виокремлює підходи, що визначають методологічну основу її дослідження. Зокрема, психодинамічний підхід допомагає клієнту усвідомити та пропрацювати емоційні конфлікти, травмивний досвід. Когнітивно-поведінковий підхід акцентує увагу на усвідомленні та контролі власних емоцій та поведінки. Водночас гуманістичний підхід спрямований на усвідомлення клієнтом власного потенціалу, побудова гармонійних стосунків як із собою так і з оточуючим середовищем [8]. Визначені вченою наукові підходи дозволяють розглядати арт-практики як ефективний інструмент соціальної роботи з клієнтами, особливо тими, хто має травмивний досвід.

На основі здійснено аналізу нами визначено наукові підходи, що є теоретичною основою дослідження: біопсихосоціальний, травма-орієнтований та ресурсний.

Біопсихосоціальний підхід, представниками якого є Дж. Енджел (Engel) та Ф. Боррел-Карріо (Borrrell-Carrío) та інші, фокусує увагу на комплексному впливі арт-практик на психологічну та соціальну сфери життєдіяльності особистості [13; 14].

Відповідно до даного підходу арт-практики, зокрема гончарство, малювання, калажування сприяють сенсорній та когнітивній стимуляції сприяють відновленню емоційної рівноваги та зміцненню соціальних зв'язків.

У межах травмо-орієнтованого підходу, представниками якого є Дж. Херман (Herman), Б. Колк (Kolk) та інші, важливим є створення підтримуючого середовища, де особистість може комфортно себе почувати і усвідомлювати події, яка вона пережила [15; 17]. У цьому контексті, арт-практики є ефективним інструментом «вербалізації через творчість», коли емоції знаходять своє відображення у певному продукті: виробі з глини, каліжі, малюнку тощо. Зазначене сприяє зниженню рівня тривожності, мобілізації внутрішніх ресурсів та активізації потенціалу.

Ресурсний підхід, представниками якого є А. Антоновський, Д. Саллебей та інші, передбачає активізацію внутрішніх і зовнішніх ресурсів особистості [12; 16]. Арт-практики сприяють відновленню самоповаги, відчуття власної ефективності, впевненості у стосунках. Такі арт-практики, як гончарство, спільне малювання стимулюють соціальну підтримку, розвивають навички комунікації, формують почуття приналежності до групи, що є важливою складовою психосоціальної підтримки.

Визначені нами наукові підходи є важливим підґрунтям у процесі психосоціальної підтримки особистості, забезпечуючи комплексну дію шляхом впровадження арт-практик у роботу соціального працівника для відновлення психоемоційної стабільності, мобілізації ресурсів та зміцнення соціальних зв'язків особистості.

Окреслені теоретичні підходи набувають практичного значення у умовах функціонування інституційного середовища, зокрема центрів ветеранського розвитку, одним із напрямів діяльності яких є психосоціальна підтримка ветеранів та членів їх родин. Центри ветеранського розвитку (ЦВР) – це своєрідна платформа для консолідації зусиль всіх суб'єктів процесу реінтеграції ветеранів, зокрема громади, влади бізнесу та університетів з метою психосоціальної підтримки особистості. Місією ЦВР є створення умов для ефективної соціальної реінтеграції ветеранів, членів їхніх сімей та сімей загиблих воїнів в українське суспільство шляхом забезпечення кваліфікованого супроводу їх особистісно- професійного розвитку, фізичної та соціальної реабілітації і якісної науково- професійної перепідготовки в класичному університеті як ключовому осередку розвитку сучасного українського суспільства [7].

У межах функціонування ЦВР важливою постає проблема створення умов для успішного процесу соціальної реінтеграції ветеранів та пошуку ефективних методів роботи з даною соціальною групою, орієнтуючись на потреби ветеранів. У зв'язку з цим необхідною умовою діяльності ЦВР є створення підтримуючого середовища для ветеранів шляхом облаштування простору для роботи з ними, в якому вони отримають психологічну підтримку та розвиток, знизять рівень емоційної напруги і відновлять вну-

трішню рівновагу, що сприятиме ефективній соціальної та професійній реінтеграції у суспільство.

Теоретичні положення щодо ефективності впровадження арт-практик у діяльність ЦВР знаходять підтвердження у результатах емпіричних досліджень проведених Українським ветеранським фондом у жовтні-листопаді 2025 році з метою визначення потреб ветеранів. Метою дослідження є окреслити потреби та проблеми ветеранів і ветеранок та співставити їх з уявленнями всього українського суспільства [11]. Опитування проводилося серед усіх областей, крім тимчасово окупованих територій Херсонської, Харківської і Запорізької областей, а також Криму та Донбасу. Було опитано 240 респондентів та респонденток методом особистого формалізованого інтерв'ю (face-to-face) впродовж 3–15 грудня 2025 року. Дослідження має помилку репрезентативності не більше 6,3% з довірчою ймовірністю 0,95 [11].

Досить вагомим аргументом, що підкреслює важливість підтримки ветеранів шляхом створення просторів і пошуку ефективних методів роботи з ними є наступні результати отримані під час дослідження. Ветеранам було запропоновано оцінити ступінь ймовірності виникнення визначених явищ у їх житті після повернення з війни. Зауважимо, що продемонстровані нами відсотки - це сума відсотків на відповіді респондентів за критеріями «ймовірно» та «скоріше ймовірно». Результати демонструють, що психоемоційну нестабільність відчують 84% респондентів; ймовірне зловживання алкоголем буде у 79%; нерозуміння суспільства відчують 76%; проблеми з фізичним здоров'ям ймовірно будуть у 45% респондентів; відсутність роботи - у 73%; відсутність інклюзивного простору відчують ймовірно 72% респондентів; конфлікти у сім'ї ймовірно будуть у 71%; невідповідність військового досвіду для цивільного життя відчують 80% респондентів; порушення законів, участь у злочинності ймовірно буде у 41% респондентів; схильність до самогубства притаманне 48% респондентів [11].

Отримані результати демонструють високий рівень психоемоційної напруги, соціальної дезадаптації та ризиків деліктивної поведінки серед ветеранів. Психоемоційна нестабільність простежується через відсоток тих, хто ймовірно буде вживати алкоголь, матиме труднощі у міжособистісній взаємодії та проблеми із професійною реалізацією. Результати дослідження свідчать про важливість задоволення не тільки базових потреб, але і впровадження ефективних інструментів психосоціальної підтримки, що буде спрямована на стабілізацію емоційного стану, зниження рівня тривожності та активізацію внутрішніх та зовнішніх ресурсів.

У цьому контексті арт-практики набувають вагшого значення, оскільки вони сприяють задоволенню потреб ветеранів у психосоціальної підтримці.

Отже, отримані Українським ветеранським фондом результати дослідження підтверджують необхідність психосоціальної підтримки ветеранів шляхом впровадження арт-практик як одного із найбільш

ефективних інструментів реагування на окреслені потреби ветеранів. Науковці [2; 3; 6; 8; 10] виділяють такі арт-практики у роботі з особистостями у контексті їх психосоціальної підтримки, як ізотерапія, казкотерапія, маскотерапія, драмотерапія, гончарство, пісочна терапія, музикотерапія, кольоротерапія, фототерапія, кінотерапія та інші. У контексті нашого дослідження ми зацентруємо увагу на гончарстві як арт-практики психосоціальної підтримки ветеранів. Унікальність використання арт-практики гончарство полягає у тому, що вона дозволяє встановити зв'язок свідомого із підсвідомим, тобто вона виступає містком між тим, що приховано в підсвідомості [10, с. 55]. Гончарство у роботі з ветеранами має терапевтичний вплив, оскільки воно виступає засобом відновлення внутрішніх ресурсів ветеранів і мобілізації їх потенціалу шляхом поєднання творчого підходу з ручною працею.

Глина, як матеріал для роботи, сприяє перетворенню емоції у форму, що сприяє її осмисленню необхідних рішень при досягненні мети. Із-за своєї текстури глина сприяє активізації тактильних відчуттів, що сприяє виробленню позитивних емоцій. Переваги використання гончарства полягають у тому, що робота з глиною не вимагає спеціальних знань; глина, як матеріал м'який для роботи, що сприяє втіленню емоцій у різні форми; здатність сприймати глину із заплющеними очима, що сприяє вираженню емоції у формі без критики.

Гончарство, як арт-практику використовують у роботі з особистістю, коли необхідно вирішити конкретне питання і коли клієнт прагне дослідити власний внутрішній світ [10, с. 55]. Гончарство застосовується з метою корекції емоційних станів; заспокоєння, зняття психічної напруги; розвитку впевненості у собі; навчання різним способам самовираження; самоствердження, нвоого бачення життя та власного місяця у ньому [10, с. 55].

Здійснений аналіз наукових праць вчених підтверджує важливість і доцільність використання арт-практик у роботі з ветеранами оскільки: ветеран не завжди готовий вербалізувати власну проблему, стан в силу отриманого травмивного досвіду. Саме тоді арт-практики стають тим інструментом, який сприяє самовираженню ветерана, самопізнання і гармонізації внутрішнього стану; арт-практики надають ресурс ветерану, оскільки сприяє пошуку самоцілення і активізації внутрішніх ресурсів; через творчість ветеран може побачити та дослідити те несвідоме і незрозуміле, що йому притаманне, приховані ідеї, бажання, соціальні ролі, форми поведінки, що були витіснені.

Незаперечними і переконливими фактами використання гончарства у роботі з ветеранами з метою їх успішного процесу реінтеграції є:

1. Участь у заходах із гончарства сприяє зниженню рівня тривожності та стабілізації психоемоційного стану у осіб із травмивним досвідом, оскільки дотик до природного матеріалу сприяє зниженню рівня тривожності, сприяє відновленню емоційної рівноваги та вивільненню накопичених

переживань. Глина виступає ніби «провідником» емоцій, оскільки ветеранам інколи мають проблеми із вербалізацією думок, натомість власну емоцію можливо передати через глиняний виріб. У цьому контексті доречно використовувати такі арт-техніки, як «Емоція в глині», «Контейнер для переживань», «Ресурс у формі» та інші.

2. Працюючи над глиняним виробом, ветерану потрібно концентрувати увагу і бути уважним, оскільки із хаотичної маси він формує власний витвір, що потребує додаткових навичок самоконтролю та терпіння. Саме тут, гончарство виступає інструментом відновлення ветерана після травматичного досвіду отриманого у зоні бойових дій, який передбачав руйнування, смерть, безвихідь. Пропонуємо використовувати такі вправи, як «Форма з хаосу», «Повільний ритм», «Виправлення недосконалості» та інші.

3. Робота над виробом сприяє розвитку у ветерана моторики та координації рухів. Особливо важливим це є для ветеранів, які отримали фізичні травми та пережили тривалий стрес, оскільки це стає додатковим ресурсом реабілітації. Не заперечним є факт участі ветеранів у групових заняттях, що сприяє їх соціалізації, виробленню почуття приналежності до спільноти і розуміння, що середовище в якому він знаходиться є підтримуючим. Доцільним є використання таких вправ, як «Точність руху», «Синхрон у парі», «Спільний простір» та інші.

4. Важливою перевагою використання гончарства є результат, який отримує ветеран наприкінці заняття – це матеріальний виріб, який уособлює власні зусилля і досягнення, що сприяє формуванню

почуття гордості за виконану справу. Пропонуємо використовувати такі вправи, як «Мій завершений результат», «Символ моєї сили», «Виставка досягнень» та інші.

Здійснений теоретичний аналіз порушеної проблеми і результати емпіричного дослідження поведеного Українським ветеранським фондом сприяли розробленню структурно-функціональної моделі застосування арт-терапевтичних практик у роботі соціального працівника з метою психосоціальної підтримки ветеранів війни.

Розроблена структурно-функціональна модель може бути адаптована до інституційних умов, зокрема до діяльності центрів ветеранського розвитку. На відміну від існуючих підходів, запропонована модель інтегрує три методологічні підходи: біопсихосоціального, травма-орієнтований та ресурсний. Змістовий блок визначає напрями роботи (емоційна стабілізація, самовираження, розвиток ресурсів, реінтеграція), форм роботи (індивідуальні, групові, майстер-класи), арт-терапевтичні практики (гончарство, калажування, ізотерапія, музикотерапія). Визначений нами процесуальний блок передбачає етапи реалізації моделі: діагностичний – визначення потреб ветеранів, встановлення контакту, створення безпечного середовища; стібілізаційний – зниження тривожності, використання арт-практик; ресурсно-відновлювальний – активізація внутрішнього ресурсу та потенціалу; інтеграційний – осмислення досвіду, посилення соціальних зв'язків (рис. 1).

Результативний блок передбачає досягнення очікуваних результатів: психологічних (зниження тривожності, стабілізація емоційного стану), соці-

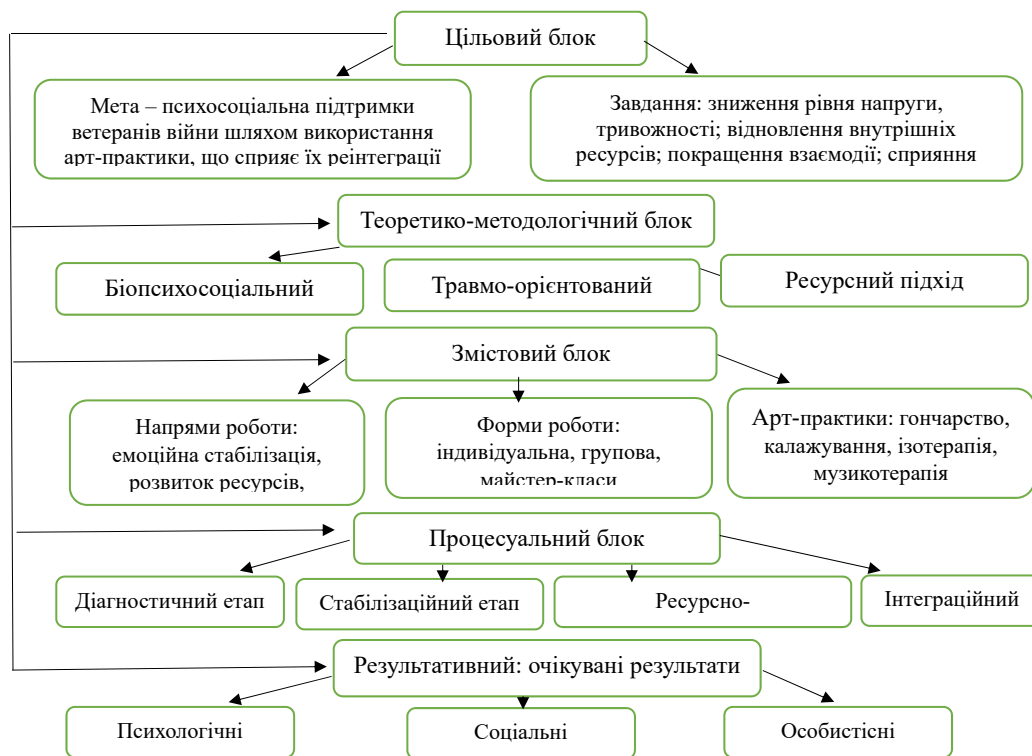


Рис. 1. Структурно-функціональна модель психосоціальної підтримки

альних (покращення комунікації, зниження соціальної ізоляції, підвищення рівня інтегрованості), особистісних (відновлення самоцінності, усвідомлення власних ресурсів та потенціалу, формування позитивної перспективи). Структурно-функціональна модель відображає логіку дослідження та підтверджує доцільність інтеграції арт-терапевтичних практик у систему психосоціальної підтримки ветеранів.

**Висновки і перспективи подальших досліджень.** Здійснений теоретичний аналіз свідчить про важливість у сучасних умовах впроваджувати у роботу центрів ветеранського розвитку арт-практик, зокрема гончарство як інструменту психосоціальної

підтримки ветеранів війни. Саме арт-практики сприяють створенню умов для самовираження, стабілізації емоційного стану, мобілізації ресурсів. Розроблена на основі біопсихосоціального, травмоорієнтованого та ресурсного підходів структурно-функціональна модель психосоціальної підтримки ветеранів сприяє реінтеграції ветеранів через арт-практики. Наведені результати емпіричного дослідження, проведеного Українським ветеранським фондом підтверджують потребу ветеранів у психосоціальній підтримці, що і обґрунтовує необхідність впровадження арт-практик у діяльність центрів ветеранського розвитку.

#### Список літератури:

1. Анголенко В. В., Отрошко Т. В., Печериця Н. М. Підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери до використання арт-терапевтичних технік у професійній діяльності. *Наукові перспективи: журнал. Серія «Педагогіка», 2024. № 3 (21). С. 495–506. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-3\(21\)-495-506](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-3(21)-495-506)*
2. Арттерапія і війна: контексти і досвід практичної роботи : колективна монографія / за заг. ред. Н. Кальки, Г. Одинцової. Львів : ЛьвДУВС, 2023. 283 с.
3. Арт-терапія у соціально-педагогічній роботі : навч.-метод. посібник / уклад. В. В. Анголенко, Н. М. Печериця. Харків, 2024. 124 с.
4. Арт-технології : навчально-методичний посібник / уклад. О. А. Мірошніченко. Житомир : ТОВ «Видавничий дім Бук-Друк», 2024. 180 с.
5. Бальбуза О. Використання методів арт-терапії у подоланні «синдрому емоційного вигорання». *Арт-терапія в роботі психолога: інноваційні підходи : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, м. Кропивницький, 20–27 квітня 2021 року / уклад. О. М. Молчанова; за заг. ред. О. Е. Жосана. Кропивницький : КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2021. С. 17–22.*
6. Василевська О., Дворніченко Л. Засоби арт-терапії в кризовому консультуванні. *Слобожанський науковий вісник. Серія: Психологія, 2024. № 2. С. 9–14. DOI: <https://doi.org/10.32782/psyspu/2024.2.2>*
7. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Центр ветеранського розвитку. URL: <https://knu.ua/ua/departments/cvd/>
8. Раєвська Я., Бедіченко О. Концепції та методики арт-терапії: розвиток і впровадження в Україні. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Психологія, 2024. Вип. 3 (64). С. 5–11. DOI: <https://doi.org/10.32689/maur.psyh.2024.3.1>*
9. Смеречак Л. О. Арт-терапія в роботі фахівців соціальної сфери. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: Педагогічні науки, 2020. Вип. 1. С. 218–223. DOI: <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2020-1-218-223>*
10. Техніки арттерапії в роботі кризового психолога з цивільним населенням в умовах війни : навч.-метод. посібник / Т. Белігська, Г. Красіна, К. Гавриловська, Н. Гурець [та ін.]; за ред. Г. Красіної, К. Гавриловської. Харків : ФОП Захаренко В. В., 2023. 106 с.
11. Український ветеранський фонд. Портрет ветерана: 2025. URL: <https://veteranfund.com.ua/wp-content/uploads/2025/12/Portret-veterana-2025.pdf>
12. Antonovsky A. Health, stress, and coping. San Francisco : Jossey-Bass, 1980. 285 p.
13. Borrell-Carrió F., Suchman A. L., Epstein R. M. The biopsychosocial model 25 years later: principles, practice, and scientific inquiry. *Annals of Family Medicine, 2004. Vol. 2, No. 6. P. 576–582. DOI: <https://doi.org/10.1370/afm.245>*
14. Engel G. L. The need for a new medical model: a challenge for biomedicine. *Science, 1977. Vol. 196. P. 129–136. DOI: <https://doi.org/10.1126/science.847460>*
15. Herman J. L. Trauma and recovery: The aftermath of violence—from domestic abuse to political terror. New York : Basic Books, 1992. 333 p.
16. Saleebey D. The strengths perspective in social work practice: extensions and cautions. *Social Work, 1996. Vol. 41, No. 3. P. 296–305.*
17. van der Kolk B. A. The body keeps the score: Brain, mind, and body in the healing of trauma. New York : Viking, 2014. 464 p.

#### References:

1. Anholenko, V. V., Otroshko, T. V., & Pecherytsia, N. M. (2024). Pidhotovka maibutnix fakhivtsiv sotsialnoi sfery do vykorystannia art-terapevtychnykh tekhnik u profesiinii diialnosti [Training future social specialists to use art therapy techniques in professional activity]. *Naukovi Perspektyvy: Zhurnal. Series "Pedahohika"*, 2024, No. 3 (21), 495–506. [in Ukrainian]. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-3\(21\)-495-506](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-3(21)-495-506)
2. Kalka, N., & Odyntsova, H. (Eds.). (2023). Artterapiia i viina: konteksty i dosvid praktychnoi roboty [Art therapy and war: contexts and practical experience]. Lviv: LvDUVS. [in Ukrainian].

3. Anholenko, V. V., & Pecherytsia, N. M. (2024). Art-terapiia u sotsialno-pedahohichnii roboti: navchalno-metodychnyi posibnyk [Art therapy in social and pedagogical work: educational and methodological manual]. Kharkiv, 124 p. [in Ukrainian].
4. Miroschnychenko, O. A. (Ed.). (2024). Art-tekhnologii: navchalno-metodychnyi posibnyk [Art technologies: educational and methodological manual]. Zhytomyr: TOV "Vydavnychiy dim Buk-Druk", 180 p. [in Ukrainian].
5. Balbuza, O. (2021). Vykorystannia metodiv art-terapii u podolanni "syndromu emotsiinoho vyhorannia" [Use of art therapy methods in overcoming burnout syndrome]. In O. M. Molchanova (Ed.), O. E. Zhosan (Ed.), Art-terapiia v roboti psykholoha: innovatsiini pidkhody: Zbirnyk materialiv Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii, m. Kropyvnytskyi, 20–27 kvitnia 2021 roku (pp. 17–22). Kropyvnytskyi: KZ "KOIPPO imeni Vasylia Sukhomlynskoho". [in Ukrainian].
6. Vasylevska, O., & Dvornichenko, L. (2024). Zasoby art-terapii v kryzovomu konsultuvanni [Means of art therapy in crisis counseling]. Slobozhanskyi Scientific Bulletin. Series "Psychology", No. 2, 9–14. <https://doi.org/10.32782/psyspu/2024.2.2> [in Ukrainian].
7. Kyiv National University named after Taras Shevchenko. (n.d.). Tsentrveteran'skoho rozvytku [Center for Veteran Development]. Retrieved from: <https://knu.ua/ua/departments/cvd/> [in Ukrainian].
8. Raievska, Ya., & Bedichenko, O. (2024). Kontseptsii ta metodyky art-terapii: rozvytok i vprovadzhennia v Ukraini [Concepts and methods of art therapy: development and implementation in Ukraine]. *Naukovi pratsi Mizhreionalnoi akademii upravlinnia personalom. Psykholohiia*, Issue 3 (64), 5–11. [in Ukrainian]. DOI <https://doi.org/10.32689/maup.psych.2024.3.1>
9. Smerechak, L. O. (2020). Art-terapiia v roboti fakhivtsiv sotsialnoi sfery [Art therapy in the work of social sphere specialists]. *Visnyk Cherkaskoho Natsionalnoho Universytetu imeni Bohdana Khmelnytskoho. Series "Pedahohichni nauky"*, Issue 1, 218–223. [in Ukrainian]. DOI <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2020-1-218-223>
10. Krasina, H., Havrylovska, K., Hurets, N., et al. (2023). Tekhniky artterapii v roboti kryzovoho psykholoha z tsyvilnym naselenniam v umovakh viiny [Art therapy techniques in the work of a crisis psychologist with civilians in wartime]. Kharkiv: FOP Zakharenko V. V., 106 p. [in Ukrainian].
11. Ukrainian Veteran Fund. (2025). Portret veterana: 2025 [Portrait of a veteran: 2025] Retrieved from: <https://veteranfund.com.ua/wp-content/uploads/2025/12/Portret-veterana-2025.pdf> [in Ukrainian].
12. Antonovsky, A. (1980). Health, stress, and coping. San Francisco: Jossey-Bass, 285 p.
13. Borrell-Carrió, F., Suchman, A. L., & Epstein, R. M. (2004). The biopsychosocial model 25 years later: principles, practice, and scientific inquiry. *Annals of Family Medicine*, 2(6), 576–582. <https://doi.org/10.1370/afm.245>
14. Engel, G. L. (1977). The need for a new medical model: a challenge for biomedicine. *Science*, 196, 129–136. <https://doi.org/10.1126/science.847460>
15. Herman, J. L. (1992). Trauma and recovery: The aftermath of violence – from domestic abuse to political terror. New York: Basic Books, 333 p.
16. Saleebey, D. (1996). The strengths perspective in social work practice: extensions and cautions. *Social Work*, 41(3), 296–305.
17. van der Kolk, B. A. (2014). The body keeps the score: Brain, mind, and body in the healing of trauma. New York: Viking, 464 p.

Дата першого надходження статті до видання: 31.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026